

**ВПЛИВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ОБСТАНОВКИ
НА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
У ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
В 1992–2014 РОКАХ**

У статті на підставі оцінювання суспільно-політичної обстановки в південних регіонах України в 1992–2014 роках розкрито вплив її елементів на інформаційно-пропагандистське забезпечення у Військово-Морських Сил Збройних Сил України та морально-психологічний стан особового складу. Встановлено, що суспільно-політична обстановка була вагомим чинником впливу на інформаційно-пропагандистське забезпечення у Військово-Морських Силах Збройних Сил України. Також висвітлено проблемні питання оцінювання суспільно-політичної обстановки офіцерами структур, на які покладалися завдання організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Військово-Морських Силах Збройних Сил України.

***Ключові слова:** інформаційно-пропагандистське забезпечення, Військово-Морські Сили Збройних Сил України, суспільно-політична обстановка, оцінювання суспільно-політичної обстановки.*

Постановка проблеми. Проведення в 1992–2013 роках інформаційних і психологічних операцій РФ проти України в районах дислокації Військово-Морських Сил Збройних Сил України (далі – ВМС ЗС України) дало змогу у березні 2014 року здійснити окупацію Автономної Республіки Крим та організувати антидержавні протестні акції в Одеській і Миколаївській областях України. Одним із основних завдань інформаційно-психологічного впливу РФ була дестабілізація суспільно-політичної обстановки (далі – СПО) у зазначених регіонах. Об'єктами негативного інформаційно-психологічного

впливу противника стали особовий склад ВМС ЗС України та населення в районах дислокації підрозділів.

Оскільки оцінювання суспільно-політичної обстановки та протидія негативному інформаційно-психологічному впливу противника в 1992–2014 роках були функціями інформаційно-пропагандистського забезпечення (далі – ІПЗ) у ВМС ЗС України, дослідження впливу СПО на ІПЗ та морально-психологічний стан особового складу, виявлення недоліків у процесі оцінювання СПО є надзвичайно важливим в умовах російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці та військові фахівці приділяли певну увагу дослідженню суспільно-політичної обстановки в районах дислокації ВМС ЗС України у 1992–2014 роках, однак вони розглядали СПО винятково крізь призму загроз національній безпеці України [1–13]. Окремо можна виділити праці безпосередніх учасників створення та розбудови ВМС ЗС України у 1992–2014 роках, в яких суспільно-політична обстановка комплексно не досліджувалася, а висвітлювалися лише окремі аспекти її впливу на процес становлення вітчизняних ВМС [14–18].

Незважаючи на доволі значний масив наукових праць, присвячених суспільно-політичним процесам у районах дислокації ВМС ЗС України в 1992–2014 роках, фахівці не приділили достатньої уваги дослідженню впливу суспільно-політичної обстановки на інформаційно-пропагандистське забезпечення. Не знайшло відображення вивчення впливу суспільно-політичних процесів на морально-психологічний стан особового складу, недостатньо уваги приділялося висвітленню самого процесу оцінювання суспільно-політичної обстановки у військах.

Мета статті – на основі відкритих джерел, результатів оцінювання суспільно-політичної обстановки у районах дислокації ВМС ЗС України у 1992–2014 роках та власного досвіду здійснити спробу розкрити вплив її елементів на інформаційно-пропагандистське забезпечення у ВМС ЗС

України, морально-психологічний стан особового складу та висвітлити проблемні питання оцінювання СПО як одне із завдань інформаційно-пропагандистського забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Оскільки зміст та ефективність ПЗ обумовлюються характером воєнно-політичної обстановки у світі, суспільно-політичної обстановки в державі чи певних її регіонах і настроями населення у районах дислокації і виконання завдань за призначенням; інформованість особового складу про СПО безпосередньо впливає на морально-психологічний стан особового складу; основне джерело високого морально-психологічного стану армії знаходиться не всередині неї, а в суспільстві, інтереси якого вона захищає, оцінювання суспільно-політичної обстановки і доведення її до особового складу в досліджуваний період було одним із нормативно визначених завдань (функцією) ПЗ у ВМС. Тому суспільно-політичну обстановку в районах дислокації ВМС ЗС України вважаємо за доцільне розглядати як чинник впливу на інформаційно-пропагандистське забезпечення, а процес її оцінювання – як функцію самої системи ПЗ у ВМС ЗС України [19, с. 22; 20, с. 183, 222; 21].

Відсутність упродовж 1992–2014 рр. нормативно визначеної методики оцінювання суспільно-політичної обстановки змусили скористатися положеннями керівних документів, найбільш наближеними до періоду дослідження [22].

Студіювання суспільно-політичної обстановки за визначеними в методиці елементами (складовими) вказує на наявність низки взаємообумовлених чинників прямого або опосередкованого впливу на ПЗ у ВМС ЗС України у досліджуваний період. Суспільно-політична обстановка у районах дислокації ВМС ЗС України мала тенденцію до загострення і формувалася внаслідок зовнішнього впливу сусідніх держав – РФ та Румунії. Особливістю було те, що інструментами цього впливу були інформаційні і психологічні операції. Найбільш відчутним був російський вплив, чому сприяла максимальна включеність Автономної Республіки Крим (далі – АРК)

та Одеської області у російський інформаційний простір упродовж усіх років незалежності України [5; 7, с. 209; 23, с. 90; 24, с. 5; 25–28]. Росія фактично встановила в цих регіонах своє непряме зовнішнє управління політичними, соціальними, інформаційними, культурними і духовними процесами. Найбільше це стосувалося АРК, де суспільно-політична обстановка повністю формувалася під впливом інформаційно-психологічної діяльності РФ. Як наголошує Г. Перепелиця, “...у 2014 році російська збройна агресія почалася з території Криму не випадково, адже окупанти були впевнені в цілковитій підтримці агресії місцевим населенням” [7, с. 344–345, 530; 9, с. 240–241]. Унаслідок впливу елементів суспільно-політичної обстановки змінювалися настрої населення, їх ставлення до суспільно-політичних процесів у державі і регіоні, у тому числі формувалося ставлення до захисту держави у разі збройної агресії та до дій військ у регіонах їх дислокації. У 2014 році зі зброєю в руках захищати Україну були готові лише 34% населення південних та 29% населення східних регіонів (серед мешканців Донбасу цей показник склав близько 10%) [29].

У політичному житті районів дислокації ВМС ЗС України домінували проросійські партії і громадські організації. Особливістю АРК була наявність політичних сил, що відображали інтереси основних національних груп, та повна перевага проросійських сил у політичному житті та місцевих органах влади [1, с. 115; 8, с. 367; 9, с. 28–220; 24, с. 25–27; 30, с. 173; 31, с. 8–9]. Найбільша політична сила кримських татар – Меджліс кримськотатарського народу – у протистоянні з проросійською владою Криму займав державницьку позицію. У досліджуваний період проросійські і кримськотатарські політичні сили були рушійними силами проведення на півострові протестних акцій. Українські національно-демократичні політичні партії не користувалися значною підтримкою населення Криму. Однак саме вони були союзниками кримських татар у суспільно-політичному житті Криму й України. Через низьку підтримку проукраїнських політичних сил та штучне блокування представництва кримськотатарських в органах влади

автономії ці політичні сили не мали реальної можливості впливати на прийняття важливих для регіону рішень.

Історичною особливістю регіону й тенденцією його суспільно-політичного існування стало використання статусу автономії Криму як інструменту збереження впливу Росії над півостровом [8, с. 193, 217; 9, с. 6–10]. В Одеській області проросійські сили також активно генерували проекти автономних чи квазідержавних утворень – від Бессарабської автономії і відновлення Ізмаїльської області на початку 90-тих років, до Південно-Східної Української Автономної Республіки (ПіСУАР) у 2004 й “Новоросії” у 2014 році [12; 24, с. 25–27].

Міжнаціональні відносини в районах дислокації ВМС ЗС України мали тенденцію до загострення лише в АРК. Там з метою дестабілізації суспільно-політичної обстановки внаслідок зовнішнього впливу штучно створювався етнічний конфлікт, що поступово набував ознак соціокультурного (аксеологічного) і цивілізаційного. Сутністю конфлікту було створення в особі кримських татар локального образу ворога [7, с. 93, 338, 530; 8, с. 137–139; 9, с. 238; 32; 33, с. 257; 34, с. 72–79; 35, с. 12–13, 83].

Варто відзначити також вплив національної приналежності на готовність до захисту України у разі збройної агресії проти неї. У 2014 році етнічні українці більшою мірою були готові до захисту Батьківщини, ніж громадяни України російської національності (46% показників проти 21%) [29]. Патріотичні почуття до України проявляла майже половина кримських татар півострова [9, с. 224].

Також у досліджуваній період простежувалася залежність протікання політичних процесів у Криму від рівня представництва різних національностей в органах місцевої влади. Зокрема, станом на 1999 рік частка кримських татар у населенні півострова становила близько 12%, а їх питома вага в органах влади – лише 5,5% [8, с. 316–321, 356; 9, с. 219–220].

Кримські татари були третьою за чисельністю етнічною групою у ВМС ЗС України. Частка їх за нашими підрахунками не перевищувала 7%

особового складу. До представників кримськотатарської національності у військах формувалося доволі упереджене ставлення, що в повній мірі віддзеркалювало міжнаціональні відносини на півострові. В окремі роки структури, на які покладалися завдання організації ІІЗ у ВМС ЗС України, вели облік військовослужбовців кримськотатарської національності та подавали ці відомості за підпорядкованістю, чого не робилося щодо представників інших національностей. Водночас якої-небудь цілеспрямованої роботи щодо висвітлення кримськотатарської мілітарної історії, надання кримськими татарами допомоги українцям у боротьбі за незалежність не проводилося або такі заходи носили епізодичний характер. Незважаючи на специфіку регіону, особливості ісламу як релігії в інформаційній діяльності не висвітлювалися.

Незважаючи на несприятливі економічні та соціальні умови, недостатню увагу до своїх проблем з боку держави й упереджене ставлення, кримські татари упродовж 1992–2014 рр. були найбільш проукраїнською національною силою в Криму.

Несприятливим чинником було розділення населення за мовною ознакою. Мовне питання у досліджуваній період слугувало інструментом розколу суспільства, а проросійські політичні сили активно використовували його для впливу на російськомовне населення [8, с. 216, 353; 11, с. 76; 36, с. 9–10]. Питання надання російській мові статусу другої державної в Україні поступово стало головним політичним гаслом проросійських партій. Водночас Збройні Сили України виявилися одним із небагатьох державних інститутів, де активно впроваджували державну мову. Вивчення української мови усіма категоріями військовослужбовців активно проводилося у 1992–1994 рр. та у подальшому актуалізовувалося у 2006–2008 рр., адміністративне діловодство, навчання та випуск військових друкованих видань велися на державній мові. Сферою ж російської мови у війську залишилося лише спілкування на неформальному рівні, хоча й значне за масштабами. У досліджуваній період структури, на які покладалися завдання організації ІІЗ

у ВМС ЗС України, виконували завдання щодо впровадження української мови у військових колективах, а роз'яснювальна робота щодо її використання у військовому середовищі проводилася в рамках заходів інформаційно-пропагандистського забезпечення. Зокрема, у середині 2000-х років практикувалося проведення тижнів української мови як додаткових заходів ІПЗ.

Конфесійний простір Криму в досліджуваний період формувався носіями двох релігій – православними християнами та мусульманами. При цьому носієм ісламської цивілізації у південних регіонах України був кримськотатарський народ, тоді як росіяни й українці представляли християнську цивілізацію. Переважання в релігійному просторі районів дислокації ВМС ЗС України Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ МП) дало можливість РФ використовувати її як інструмент ідеологічного впливу, перш за все на російськомовне населення [3, с. 169–174; 7, с. 298, 306–307; 24, с. 25–27; 37; 38; 39, с. 96–97].

Знаковим є те, що конфесійна приналежність прямо впливала на політичну орієнтацію населення Криму. Результати соціологічних досліджень 2008–2010 рр. показали, що серед пріоритетних напрямів зовнішньої політики України більшість жителів Криму визначали відносини з Росією – 69%, Європейським Союзом – 9%, країнами СНД – 6,7%, США – 2,2%. При цьому 82% прихильників дружніх відносин із Росією були віруючими УПЦ МП, 46,3% – Української Православної Церкви Київського Патріархату (УПЦ КП), 18,5% сповідували іслам [9, с. 242]. Тим не менш 92,6% кримських мусульман були лояльними до політики Української держави [40].

Релігійна ситуація у районах дислокації флоту, використання релігії як роз'єднуючого фактора у міжнаціональних відносинах, переважний вплив у регіонах УПЦ МП чинили певний вплив на інформаційно-пропагандистське забезпечення. Краще матеріальне становище і активна діяльність представників УПЦ МП щодо співпраці з військовими частинами ВМС ЗС

України, невбачання УПЦ МП як деструктивної ідеологічної сили й світська модель задоволення релігійних потреб особового складу сприяли наданню переваги представникам цієї церкви в питаннях душпастирської опіки військовослужбовців ВМС ЗС України [10; 42, с. 271–274; 43, с. 16–19]. Цьому також сприяла нечисленність громад УПЦ КП та їх гірше матеріальне становище, адже представники УПЦ МП могли матеріально забезпечити святкування релігійних свят у військових частинах. Натомість заходи ПЗ практично не висвітлювали особливості ісламу, що породжувало недовіру до осіб кримськотатарської національності.

Криміногенна обстановка в районах дислокації ВМС ЗС України впливала на стан військової дисципліни внаслідок комплектування особовим складом з криміногенно несприятливих регіонів. З власного досвіду автора варто відзначити високий відсоток скоєння злочинів призваними з південних і східних регіонів України (й практично повну відсутність серед злочинців представників кримськотатарської національності). Це викликало занепокоєння військового керівництва, на довгий час зумовило пріоритетність забезпечення належного рівня військової дисципліни над іншими напрямками морально-психологічного забезпечення і визначило напрями в роботі структур, на які покладалися завдання організації ПЗ у ВМС ЗС України. Зусилля ПЗ спрямовувалися переважно на покращення стану військової дисципліни, ніж на ідеологічне і національно-патріотичне виховання. Значна акцентуація уваги на проблемах військової дисципліни зумовлювала повернення ПЗ у ВМС ЗС України до східної моделі інформаційної роботи, внаслідок чого систему ПЗ у 1992–2014 рр. варто вважати перехідною від східної до західної моделі [44, с. 112–116].

Ще однією особливістю криміногенної обстановки в Криму був тісний взаємозв'язок організованих злочинних угруповань з проросійськими політичними партіями півострова, що в 2014 році сприяло окупації Криму РФ [4, с. 60; 9, с.124–169, 304].

Інформаційний простір у регіонах дислокації ВМС ЗС України характеризувався повним переважанням проросійських та російськомовних засобів масової інформації. Впливові місцеві політики і політичні партії, що виступали за зближення з Росією, мали власні локальні ЗМІ – в Одесі переважно ТБ-канали, в Криму переважно газети [2, с. 112, 204, 264, 297, 339; 9, с. 81–82; 12; 17, с. 223–228, 293; 45, с. 73; 46].

Серед інших елементів суспільно-політичної обстановки інформаційний простір здійснював найбільший вплив на військовослужбовців ВМС ЗС України та ефективність інформаційно-пропагандистського забезпечення, істотно впливав на настрої особового складу. Найбільше це стосувалося офіцерського складу. Прикладом можуть слугувати результати соціологічних опитувань військовослужбовців окремої бригади берегової оборони ВМС ЗС України щодо їх ставлення до вступу України в НАТО, проведених у 2008–2009 рр. Їх результати дещо відрізнялися від результатів аналогічних опитувань у масштабах Збройних Сил України, зокрема більшою виявилася частка противників вступу в НАТО [47–50]. Якщо враховувати регіони дислокації військових частин ВМС ЗС України й регіони, звідки переважно здійснювалося їх комплектування особовим складом, то погляди військовослужбовців у цілому відображали настрої населення [7, с. 344; 40; 51]. При цьому інформацію щодо євроінтеграційних процесів та вступу України до НАТО 100% офіцерів, 80% військовослужбовців військової служби за контрактом і 100% військовослужбовців строкової служби отримували з телебачення; 80% офіцерів, 20% військовослужбовців військової служби за контрактом і 40% військовослужбовців строкової служби – з радіо; і лише 60% офіцерів, 40% військовослужбовців військової служби за контрактом і 40% військовослужбовців строкової служби – у процесі військово-професійної діяльності.

Вказане вище може мати безпосередній зв'язок із ефективністю системи ІІЗ у ВМС. Розвиток інформаційних технологій у 2005–2008 рр.

(доступність Інтернету, розвиток послуг мобільного зв'язку, наявність індивідуального доступу до Інтернету через мобільні термінали) у поєднанні зі зміною способу комплектування призвели до збільшення тривалості знаходження військовослужбовців в інформаційному просторі регіону дислокації й доступності джерел інформації. До 2006 року військовослужбовець строкової служби у ВМС ЗС України мав доступ до інформації про суспільно-політичні процеси винятково під час заходів ІІЗ (занять, інформувань, перегляду телевізійних новин та кінофільмів, спілкування з родиною по телефону). Згідно з вимогами Статуту внутрішньої служби та керівних документів з організації ІІЗ інформаційне навантаження на військовослужбовця строкової служби (у випадку проведення усіх визначених заходів) становило близько 9,5 год на тиждень та могло збільшуватися у разі проведення додаткових заходів (Днів інформування, тематичних декад і тижнів). Для офіцерів обсяг інформаційного навантаження був дещо нижчим, однак службове навантаження і виконання низки функцій (контроль за виконанням розпорядку дня у військових частинах (підрозділах), несення служби у добовому наряді, проведення службових розслідувань, службові відрядження, приймання й передавання озброєння і техніки в умовах постійного реформування) значно обмежували його можливості отримувати інформацію з джерел інформаційного поля регіону дислокації. З 2006 року в умовах проведення експерименту з комплектування окремих військових частин військовослужбовцями військової служби за контрактом і переходу у 2013 році винятково на добровільний спосіб комплектування обсяги інформаційного навантаження за рахунок заходів ІІЗ різко зменшилися. У поєднанні з майже необмеженим доступом до різних джерел інформації у позаслужбовий час, переважанням в інформаційному просторі російського і російськомовного інформаційного продукту, відсутністю національно-патріотичного продукту це впливало на свідомість військовослужбовців та сприяло формуванню в них певних світоглядних орієнтацій. Під впливом інформаційного простору регіону

дислокації у офіцерів ВМС ЗС України формувалися погляди на окремі питання суспільно-політичного життя Криму. У рамках військово-соціологічного дослідження “Відношення офіцерів ВМС ЗС України до подій 2014 року в Автономній Республіці Крим”, проведеного нами в навчальних цілях у 2015 році, було встановлено, що 47% опитаних офіцерів вважали перебування ЧФ РФ позитивним (переважно через отримання економічних вигод); лише 14% респондентів вважали військовослужбовців ЧФ РФ потенційними противниками, ще 40% вважали військовослужбовців ЧФ РФ потенційними противниками лише за певних обставин, 20% в жодному разі не вважали їх противниками; лише 20% опитаних вважали політику РФ стосовно України впродовж 1991–2013 років вкрай ворожою, що свідчить про несформованість образу військовослужбовця ЧФ РФ як потенційного противника у свідомості офіцерів ВМС ЗС України; 80% офіцерів в лютому–березні 2014 року були готові чинити збройний опір агресору, ще 7% були готові чинити збройний опір лише на початку окупації, не були готовими чинити опір всього 7% опитаних; 86% респондентів відзначали повну перевагу російських ЗМІ в інформаційному просторі півострова, лише 14% відзначали незначну перевагу українських ЗМІ; з-поміж джерел отримання інформації 13% надавали перевагу російськомовним ЗМІ, 31% україномовним ЗМІ, 56% в рівній мірі обом; вкрай негативне ставлення до подій на Майдані у 2013–2014 роках висловили близько 7% опитаних, скоріше негативне – 33%; 53% опитаних негативно висловилися щодо відправлення підрозділів ВМС ЗС України для придушення Майдану, а 27% респондентів відносилися до цього вкрай негативно. При цьому переважна більшість офіцерів із співчуттям віднеслася до представників кримських підрозділів МВС, які були направлені для придушення Майдану; серед основних чинників, що сприяли окупації півострова, 66% відзначили постійний вплив російської пропаганди на військовослужбовців ЗС України, 20% – інформаційну блокаду півострова.

Істотно впливала на морально-психологічний стан особового складу ВМС ЗС України й економічна ситуація у районах дислокації. Неспроможність держави повною мірою забезпечити задекларовані матеріальні і соціальні гарантії військовослужбовців (перш за все забезпечення житлом) породжувала негативні тенденції у військах: зневіру особового складу в спроможність держави забезпечити їх усім необхідним для життя, сумніви в необхідності ризикувати власним життям задля захисту Вітчизни, звільнення з військової служби. Посилення роз'яснювальної роботи з питань соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей заходами ІПЗ давало лише тимчасовий ефект і не могло компенсувати недоліки інших видів забезпечення. Економічна ситуація знижувала привабливість військової служби за контрактом у регіонах дислокації ВМС, змушувала спрямовувати зусилля ІПЗ на рекламування контрактної служби серед військовослужбовців строкової служби і населення в інших регіонах України. У березні 2014 року вищий рівень матеріального забезпечення і соціально-правового захисту в ЗС РФ порівняно з тривалим нехтуванням державою соціально-побутових потреб українських військовослужбовців став однією з причин переходу значної частини особового складу ВМС ЗСУ на службу до РФ. Це вказує на закономірну залежність ефективності інформаційно-пропагандистського забезпечення від соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, дає підстави розглядати використання ІПЗ у вигляді компенсаційного фактора недоліків інших видів забезпечення як тенденцію інформаційно-пропагандистського забезпечення у ВМС ЗС України у 1992–2014 роках [21].

Отже, суспільно-політична обстановка у районах дислокації ВМС ЗС України була середовищем функціонування військових частин ВМС. Вона являла собою сукупністю умов та чинників, що впливали на діяльність ВМС, ефективність їх застосування, прийняття рішень відповідними командирами та морально-психологічний стан особового складу. СПО в районах дислокації ВМС повною мірою відображала ступінь реалізації загроз

національній безпеці України, що визначалися вітчизняними науковцями. Тому результати оцінювання СПО могли стати цінним підґрунтям для прогнозування суспільно-політичних процесів в умовах надзвичайного чи воєнного стану.

СПО була вагомим чинником впливу на ІПЗ ВМС. На морально-психологічний стан особового складу безпосередньо впливали інформаційний простір і економічна ситуація в районах дислокації, опосередкований вплив здійснювали діяльність політичних сил, національний склад населення, релігійна і криміногенна обстановка. Зокрема, у березні 2014 р. відбулося соціально-психологічне роз'єднання населення АРК й військовослужбовців ВМС ЗС України через різне ставлення до дій РФ. Мала місце відсутність розуміння продовження опору військ російській агресії з боку місцевої влади та частини місцевого населення.

Спрямованість заходів ІПЗ не знаходила свого продовження в інформаційно-культурних заходах районів дислокації. Фактично одночасно функціонувало два інформаційних середовища, в яких військовослужбовці ВМС по чергово перебували – створене заходами ІПЗ інформаційне поле всередині військової частини, що мало національно-патріотичну спрямованість, та інформаційне поле району дислокації з відкритим або прихованим антиукраїнським спрямуванням. Попри це тривала і цілеспрямована інформаційна робота з особовим складом могла принести позитивні результати [52, с. 73]. Перебування особового складу ВМС у проросійському інформаційному середовищі у поєднанні з низьким рівнем матеріального забезпечення і соціально-правового захисту військовослужбовців зменшувало ефективність заходів ІПЗ. В умовах початку російської агресії проти України це призвело до переходу значної частини особового складу ВМС ЗС України на службу до ЗС РФ. Значне зниження морально-психологічного стану особового складу військових частин ВМС ЗС України внаслідок негативного інформаційно-психологічного впливу з боку РФ стало одним із факторів, що зумовив

передислокацію військ із Криму і Севастополя до інших регіонів України [53; 54].

Також встановлено, що оцінювання суспільно-політичної обстановки та доведення її до особового складу були нормативно визначеними завданнями інформаційно-пропагандистського забезпечення та структур, на які покладалися завдання організації ІПЗ у ВМС ЗС України [21]. Процес оцінювання мав як позитивні сторони, так і певні вади. Позитивним моментом була практична реалізація закріпленого положення щодо забезпечення вищим штабом нижчих рівнів управління інформацією про СПО [55, с. 40, 86]. Тож під час командно-штабних навчань від командування ВМС надходили доволі розгорнуті відомості про СПО в районах дислокації. Проблемним питанням оцінювання СПО була недостатня увага командування до цього процесу. В умовах мирного часу СПО оцінювали переважно під час командно-штабних (командно-штабних мобілізаційних) навчань. Попри те, що в певні періоди у ВМС організовувався постійний (у 1992 році щоденний, у 2005–2006 щотижневий) моніторинг СПО, оцінювання СПО не стало систематичним процесом повсякденної діяльності і джерелом постійної оперативної інформації для командирів щодо впливу елементів СПО на виконання завдань в умовах можливої збройної агресії. Варто також враховувати формальне ставлення до цього процесу, наслідком чого ставав доволі поверховий характер висновків із оцінювання СПО; відсутність єдиних підходів до оцінювання СПО і нормативно закріпленої методики цього процесу, що впливало на якість кінцевого продукту – висновків із оцінювання і практичних рекомендацій командирам; недостатня об'єктивність результатів оцінювання суспільно-політичної обстановки. Попри в цілому вірні прогнози розвитку суспільно-політичних процесів, настрої населення до дій військ не відображалися повною мірою, можливості впливу сил ІПСо противника на осіб, які приймали рішення (місцеві органи влади, командний склад) та членів сімей військовослужбовців не враховувалися. Не сприяло об'єктивності оцінювання СПО використання

застарілих відомостей про суспільно-політичні процеси у регіонах через несистематичність їх оцінювання і певний формалізм у роботі структур, на які покладалися завдання організації ІПЗ у ВМС ЗС України.

Процес оцінювання суспільно-політичної обстановки у військових частинах базувався на аналізі відкритої інформації із мережі Інтернет, місцевих ЗМІ та даних статистичних служб місцевих органів влади і довідників про інфраструктуру регіону з подальшим узагальненням у вигляді пропозицій командирам, що не завжди було об'єктивним відображенням дійсного стану справ. Результати оцінювання мали загальний характер, конкретних проблем, що могли вплинути на дії військ, вони не розкривали повною мірою. Також впливало на об'єктивність недостатнє врахування під час оцінювання СПО прогнозованих науковцями та військовими фахівцями загроз національній безпеці України й тенденцій розвитку суспільно-політичних процесів у регіонах дислокації. Недостатньо використовувалися результати соціологічних досліджень. Суб'єктивність оцінювання СПО була пов'язана з тим, що здійснювалася офіцерами структур, на які покладалися завдання організації ІПЗ у ВМС ЗС України, які самі перебували у вирі суспільно-політичних процесів і не завжди могли об'єктивно їх оцінити через особисте ставлення чи недостатній обсяг інформації. Врахування загроз національній безпеці України в інтересах оцінювання СПО, пов'язування їх із суспільно-політичними процесами в районах дислокації могло б зробити результати оцінювання більш об'єктивними; специфіка діяльності структур, на які покладалися завдання організації ІПЗ у ВМС ЗС України, полягала в тому, що оцінювання СПО не було пріоритетним напрямом діяльності й мало другорядне значення; недостатня підготовленість фахівців структур, на які покладалися завдання організації ІПЗ у ВМС ЗС України з питань оцінювання СПО. Оцінювання СПО було доволі суб'єктивним аналітичним процесом і її результати залежали від компетентності офіцерів структур, розуміння ними процесів у регіоні.

Незважаючи на в цілому вірні результати оцінювання офіцерами структур ІІЗ СПО у регіонах дислокації ВМС, вони не стали підґрунтям для змін в організації ІІЗ. У період 2010–2013 років в умовах прихованої підготовки РФ до збройної агресії проти України проводилися спільні заходи військово-патріотичного спрямування з ЧФ РФ та з місцевими органами влади, в системі ІІЗ поступово зменшувалося інформаційне навантаження на особовий склад, в забезпеченні духовних потреб особового складу перевага надавалася представникам УПЦ МП, мало місце упереджене ставлення до представників кримськотатарської національності серед військовослужбовців та місцевого населення, у друкованих ЗМІ ВМС фактично припинилося формування з ЧФ РФ образу ворога, у публікаціях про надання шефської допомоги переважала інформація стосовно Донецької області як головного регіону підтримки ВМС.

Висновки. Суспільно-політична обстановка стала одним із визначальних чинників впливу на інформаційно-пропагандистське забезпечення у ВМС ЗС України та безпосередньо визначала його ефективність. В умовах російсько-української війни СПО надалі впливатиме на інформаційно-пропагандистське забезпечення у Збройних Силах України. Останнім часом її оцінюванню приділяється дедалі більше уваги як структурами морально-психологічного забезпечення (які традиційно займалися моніторингом та прогнозуванням суспільно-політичних процесів), так і новоствореними структурами цивільно-військового співробітництва.

Тому історичний досвід впливу елементів суспільно-політичної обстановки на інформаційно-пропагандистське забезпечення у ВМС ЗС України може стати вагомим підґрунтям для удосконалення процесу оцінювання суспільно-політичних процесів (цивільного середовища) в районах виконання військами завдань за призначенням в сучасних умовах.

Список використаних джерел і літератури

1. *Бевз Т.А.* Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Одеси. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. – 312 с.
2. *Березовець Т.* Анексія: Острів Крим. Хроніки “гібридної” війни. – К. : Брайт Стар Паблішинг, 2015. – 392 с.
3. *Власюк О.С.* Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці. – К. : НІСД, 2016. – 528 с.
4. *Горбулін В.П., Власюк О.С., Кононенко С.В.* Україна і Росія: дев’ятий вал чи Китайська стіна. – К. : НІСД, 2015. – 132 с.
5. *Затинайко О.І., Павленко В.І., Бочарніков В.П., Свєшніков С.В.* Політика безпеки та воєнно-політичні відносини Румунії. Наука і оборона, 2014. – № 2. – С. 3–11.
6. *Косевцов В.О.* Національна безпека України: теорія, реальність, прогноз. ЦМБСС. – К. : Сатсанга, 2000. – 80 с.
7. *Перепелиця Г.М.* Україна – Росія: війна в умовах співіснування. – К. : Видавничий дім “Стилос”, 2015. – 880 с.
8. *Котигоренко В.О.* Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт. – К. : Світогляд, 2004. – 722 с.
9. Політичний процес в Автономній Республіці Крим: особливості, суперечності, прорахунки (1991–2014 рр.). Аналітична доповідь. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. – 304 с.
10. *Петрик В.М., Остроухов В.В.* Сутність духовно-релігійної складової національної безпеки України. Сучасні інформаційні технології у сфері національної безпеки та оборони, 2008. – № 1 (1). – С. 91–96.
11. *Ткаченко В.М.* Росія: ідентичність агресора. Політичні інститути та процеси. Наукове видання Громадської організації “Міжнародний інститут гуманітарних технологій”. – К., 2016. – Вип. 1. – 152 с.
12. *Филипенко А.О.* Південь України як об’єкт інформаційної війни Росії. Військово-історична робота у Військово-Морських Силах Збройних Сил України. Проблемні питання та шляхи їх вирішення : матеріали

всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 24–25 жовтня 2018 р.). – Одеса : Інститут Військово-Морських Сил Національного університету “Одеська морська академія”, 2019. – 232 с.

13. *Шевченко В.О., Поспелов А.С.* Національні інтереси України в контексті військово-політичної ситуації в Чорноморсько-Каспійському регіоні : аналітична доповідь / за ред. О.О. Воловича. – Одеса : Фенікс, 2011. – 96 с.

14. *Данілов А.* Український флот: біля джерел відродження. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – 600 с.

15. *Мамчак М.* Анексія Криму. Анатомія «гібридної» війни. – Севастополь, 2014. – 522 с.

16. *Науменко А.О.* Початок організації Військово-Морських Сил України. Воєнно-історичний вісник, 2016. – № 1 (19). – С. 20–27.

17. *Савченко. Н.А.* Анатомія необъявленной войны. – К. : Українська перспектива, 1997. – 344 с.

18. *Соколюк С.М.* Передумови створення Військово-Морських Сил України (1989 р. – квітень 1992 р.) / С. М. Соколюк. – Воєнна історія, 2012. – № 2 (62). – С. 30–45.

19. Інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил) в умовах воєнно-політичного конфлікту: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Н.А. Агаєва. – К. : НДЦ ГП ЗС України, 2017. – 185 с.

20. *Стасюк В.В.* Психологія локальних війн та збройних конфліктів: підручник. – К. : НАОУ, 2006. – 570 с.

21. *Підпригора І.І.* Інформаційно-пропагандистське забезпечення у Військово-Морських Силах Збройних Сил України в 1992–2014 роках: теоретико-методологічні аспекти. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*, Warsaw, 2019. – № 5 (45). – part 8. – P. 36–41: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : https://eesa-journal.com/wp-content/uploads/EESA_may8.pdf

22. Інструкція з організації проведення оцінювання суспільно-політичної обстановки у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 10 грудня 2014 року № 875.

23. Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія / під. заг. ред. Р.О. Додонова. Донецький національний університет імені Василя Стуса. – Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2017. – 412 с.

24. *Березовець Т.* Два роки з початку АТО та гібридної війни РФ проти України: Провал путінського блиц-кригу. Доповідь. Частина 2. – К., 2016. – 75 с.

25. Румунія і Україна в стані неоголошеної війни?: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <https://chas.cv.ua/politics/4768-rumunya-ukrayina-v-stan-neogoloshenoji-vyni.html> (30.04.2012).

26. *Григорішин С.* Україна в румунських зовнішньополітичних концепціях. Українська державність у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз). – Київ, Політична думка, 1996.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/ukrxx/r11.htm>

27. *Дністрянський М.С.* Українсько-румунські міждержавні відносини: геополітичні суперечності та перспективи. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2012. – № 18 (243): Географічні науки. – С. 102–107: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/9431/1/20.pdf>

28. *Безега Т.М.* Українсько-румунські територіальні суперечності: історичний аналіз та сучасний стан. Науковий вісник Ужгородського університету (серія «Історія»), 2012. – Вип. 29. – С. 36–42: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://shron1.chtyvo.org.ua/Bezeha_Tetiana/Ukrainsko-rumunski_terytorialni_superechnosti_istorychnyi_analiz_ta_suchasnyi_stan.pdf.

29. *Деточка О.Д., Шевчук О.В.* Готовність громадян України захищати Батьківщину: соціологічний вимір. Воєнно-історичний вісник : збірник

наукових праць Національного університету оборони України. – К. : ЦП «Компринт», 2015. – Вип. 3 (17). – С. 74–79.

30. *Манайло-Приходько Р.Ю.* Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 // ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород, 2018. – 291 с.

31. Звіт Міжнародної дорадчої групи про проведення нагляду за розслідуванням подій в Одесі 2 травня 2014 року. 4 листопада 2015 року. 99 с.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <https://rm.coe.int/16804884cb>

32. *Чорна В.О.* Південний регіон України як цілісний простір економічної активності населення: специфіка, сучасний стан та перспективи розвитку / В. О. Чорна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, (Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»). – 2017. – Випуск 39. – С. 215–221.

33. *Чорний В.С.* Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: монографія. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2009. – 368 с.

34. *Демчук П.О.* Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник. – К. : ППП, 2004. – 264 с.

35. *Перепелиця Г.М.* Конфлікти в посткомуністичній Європі : монографія. – К. : НІСД, 2003. – 432 с.

36. *Карпенко В.* Сучасна гібридна війна. Український контекст. Інформаційна безпека країни в контексті українсько-російського конфлікту. Схеми, поняття, класифікація, висновки : збірник статей та матеріалів / упорядники Карпенко В.М., Ткачук Р.В. – К. : Видавець Карпенко, 2017. – 160 с.

37. *Яремчук В.* Російська Православна церква в інформаційно-пропагандистському конструкті політики РФ щодо України на сучасному етапі. Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – Випуск

3 (77). – С. 247–273: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yaremchuk_rosiiska.pdf.

38. *Шостак А.В.* Розвиток Одеської єпархії Української православної церкви у 1990-х роках // Наукові виклади, 2014. – № 4. – С.15–19.

39. *Шостак А.В.* Православні конфесії Півдня України у 90-х роках ХХ століття (на матеріалах Херсонської, Миколаївської, Одеської областей) : дис. ... канд. істор. наук. // Державний вищий навчальний заклад «Криворізький національний університет». – Кривий Ріг, 2016. – 257 с.

40. Ставлення жителів Криму до імовірних загроз та до питань, які мають значний конфліктний потенціал. Національна безпека і оборона. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2011. – № 4–5. – С. 27–39.

42. *Баранівський В.Ф., Прибутько П.С.* Релігієзнавчі проблеми військово-соціального управління : монографія. – К. : «Золоті Ворота», 2013. – 312 с.

43. *Коханчук Р.М.* Душпастирська опіка військових : 2-е вид., розшир. та доп. – К., 2004. – 220 с.

44. *Підпригора І.І., Хайрулін О.М.* Інформаційно-пропагандистське забезпечення в збройних силах іноземних держав у кінці ХХ – на початку ХХІ століття: збірник наук. статей. – К. : ЦП «Компринт», 2018. – 128 с.

45. *Магда Е.В.* Гибридная война: выжить и победить. – Х. : Виват, 2015. – 320 с.

46. *Егорова Л.Г., Чумичева М.А.* Пространство печатных СМИ Крыма: концепция презентации. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации», 2013. – Том 26 (65). – № 3. – С. 110–119: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://sn-philol.cfuv.ru/wp-content/uploads/2017/01/020_yego.pdf

47. Глушкова Т.Д. Визначення обізнаності військовослужбовців з питань євроатлантичної інтеграції України / Т. Д. Глушкова // Гуманітарний вісник Збройних Сил України, 2006. – № 1 (2). – С. 79–87.

48. Єфімова В.В., Печенюк І.С., Савченко Л.В., Шевченко М.М. Зовнішньополітичні орієнтації та соціальне самопочуття офіцерів Збройних Сил України. Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми формування особистості офіцера Збройних Сил України : збірник наукових праць. – К. : НАОУ, 2007. – С. 78–85.

49. Власний електронний архів І.Підпригори. Файл «Результати анкетування остаточні». Дата створення 14.08.2008.

50. Власний електронний архів І.Підпригори. Файл «Опитування НАТО офіцерів ВБО. Вих. №141 від 22.01.2009 р.

51. Проблеми безпеки чорноморського регіону і Криму в оцінках експертів. Національна безпека і оборона. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2011. – № 4–5. – С. 20–26.

52. Підпригора І.І. Весна 14 : науково-популярне видання. – К. : ЦП «Компринт», 2017. – 96 с.

53. Куцька О.М., Туранський М.О. Причини, які призвели до «неактивності» військових частин ЗСУ в ході анексії Криму Російською Федерацією. Відродження Українського війська: сучасність та історична ретроспектива : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Київ, 1–2 грудня 2016 р.). – К. : НУОУ, 2016. – С. 132–133.

54. Підпригора І.І. Організація інформаційно-пропагандистського забезпечення підготовки і застосування 36 окремої бригади берегової оборони Військово-Морських Сил Збройних Сил України (за досвідом дій в ході анексії Автономної Республіки Крим та під час виконання завдань за призначенням після передислокації з тимчасово окупованої території). Анексія Автономної Республіки Крим та війна на Донбасі 2014–2015 рр. : збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-історичної

конференції (Київ, 23 вересня 2015 р.). – К. : Національний військово-історичний музей України, 2015. – С. 71–73.

55. Наказ Міністра оборони України від 25 листопада 2003 року № 415 “Про затвердження Положення про корабельну службу у Військово-Морських Силах Збройних Сил України”. Севастополь: СВМІ ім. П. С.Нахімова, 2004. 469 с.

Pydoprihora I.I., adjunct of Ivan Cherniakhovskyi National Defense University of Ukraine (Kyiv)

THE IMPACT OF THE SOCIAL AND POLITICAL SITUATION ON INFORMATION AND PROPAGANDA SUPPORT IN THE UKRAINIAN NAVY IN 1992–2014

In the article on the basis of assessment of socio-political situation in the southern regions of Ukraine in 1992–2014 the influence of its elements on the information and propaganda support in the Ukrainian Navy and the moral of the personnel are revealed. It is established that the socio-political situation was a significant factor in influencing the information and propaganda support in the Ukrainian Navy. The problematic issues of assessing the socio-political situation by the officers of the Navy information and propaganda structures, are also covered.

Keywords: *information and propaganda support, Ukrainian Navy, socio-political situation, evaluation of socio-political situation.*